

րիմ, պատշաճել - պատշաճում են, իսկ խօսակի, համարիչ, պատշաճիչ ձևերը յետին հայերէն են: Այս հանգամանքը յաճախ պատճառ է դառնում որ ներգրծական և կրաւորական բայերը շփոթուին իրար հետ. այս պարագային սակեղարեան հայերէնը մի յարմարաւոր գարձուածով դուրս է գալիս զժուար գրութիւնից. այսպէս ըստ Սեդիկի էջ 15, չեմ արժանի պաշտօն առնելոյ՝ այլ պաշտօն հարկանելոյ:

12. Ոսկեդարեան հայերէնի սիրելի ձևերից է նոյն բառով կազմուած բարդօսութիւնները գործածել մօտ մօտի, ինչպէս՝ Զօրացուցանէ զանգուրս մեծագոր զօրուսթեան եւ ինքն ոչ թերանայ ի զօրացուցիչ զօրութեանէն. եւ պարզեւէ գիտութիւն տմենայն անգլխաց եւ ինքն բաւանդակ ունի յինքնան զամենագէտ գիտութիւնն (Սեդիկ էջ 8). Ռեմպայտիւ մեծպարզեւ մեծարեաց զնա (Քուզ. Գ. Ժ). Այլ էութեան ձեւաւանց իրիք խառնել, այլ գոյանալոյ գոյացելոցն գոյարար (Սեդիկ էջ 239):

13. Ռառնել բայը, ինչպէս յայտնի է, ունի երկու նշանակութիւն. — «խառնել, յօգել, միաւորել» և «խառնակել». ոսկեւ դարեան հայերէնում առաջին իմաստով իսկն գրուում է բարդութեանց վերջը, իսկ երկրորդ իմաստով՝ սկիզբը. հմմտ. Զագախառն, ջրախառն, հողախառն և խառնախօս, խառնածին, խառնապաղան են: Յետին հայերէնի մէջ այս նրբութիւնը չկայ:

14. Երբեմն ոսկեդարեան հայերէնի բառերը թէ՛ ձեւով և թէ՛ նշանակութեամբ տարբերում են յետիններից. ինչպէս՝ Ոսկեդարում առաստանիք նշանակում է «ցուրտ քամի». իսկ յետին հայերէնում սառնամանիք է բառը և նշանակում է «սառցոյց» երկուսի տարբերութիւնը տեսնելու համար հմմտ. Սեդիկ 17. Կամ ոգք երբեմն զստուկ Ժամանիսն շնչելով և երբեմն զխորշակն բերելով. իսկ Սեդիկն ասում է՝ բազում Ժմեբաց հայեցան սառնամանիք:

15. Շատ անգամ յետին հայերէնը դործածում է մի բայ, որի տեղ Ոսկեդարը մի ամբողջ տաացուածք միայն ունի. ինչպէս՝ պատասխանի տալ կամ առնել՝ փոխանակ պատասխանել, աղօթիլ առնել, աղօթիլ մատուցանել՝ փոխանակ աղօթիլ. նոյնպէս ողաջուներ, ուրախանալ, ուրախացուցանել են:

16. Փոխանակ ան բացասական մասա

ՓՈՓԳԵՐՈՒ ԶԵՅ

ՀՈՂԸ

ԵԴ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ

(1948, Հալիպ, Տպագրութիւն ՆԱՅԻՒՐ)

Յգ. Պօյանեան պատմութեան իր այս հատորով, Քիլատինցիի, Զարգարեանի զպրոցիւն շարժումն ու աւանդութիւնն է որ կը վերբերէ: Այդ զպրոցիւն կը պատկանին Համատեղին ու Շուրիկիանը, ինչպէս նաև Արամ Հայկազը, Սթէ յաջողութիւնը հաւաքար կերպով չի բաշխուիլ Պօյանեանի գործերուն մէջ, համեմատաբար նախորդներուն — ընդունելով հանդերձ անշուշտ անոնց ալ՝ առաջնակարգի և երկրորդականի

նիկի՝ Ոսկեդարում շատ անգամ գտնում ենք առանց նախադրութեամբ կազմուած ձևեր. ինչպէս՝ առանց հասանելոյ «անհաս», առանց գիտութեան «անգէտ», առանց շիջանելոյ «անշիջ», առանց պատասխանի տալոյ «անպատասխանի», առանց գող ական հատանելոյ է բնակութիւնն ճշտակութիւնը ապահով է և:

17. Գաղաքների և երկիրների անունները կազմում են յատկացուցիչով. ինչպէս՝ աշխարհ Պաղեստինացւոց (Պաղեստին), աշխարհ Հայոց (Հայաստան), քաղաք Հոռոմացւոց (Հոռոմ), քաղաք Երուսաղեմացւոց (Երուսաղեմ) և:

Այս բոլորից դուրս կան բազմաթիւ մասնաւոր ձևեր, ոճեր կամ դարձուածներ և աստիճաններ, որոնք յատուկ են միայն ոսկեդարեան հայերէնին և անծանօթ յետին հայերէնին, քայքայ յայդ բոլորը մի առ մի բովորեցնել՝ բառարանի եւ քերականութեան գործն է:

Իրք օրինակ յիշենք որ երկիրների աւանդների մէջ թէ՛ կարելի է ասել Պարսկաստան, Հրէաստան, Ասորեստան, Տաւրկաստան, բայց երբեք կարելի է ասել Հայաստան, այլ միայն Հայաստան աշխարհ, Հայաստան երկիր, աշխարհ Հայոց, երկիր Հայոց:

(Դոմ.) ՊՐՈՖ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

հանգամանքը — սակայն երեւոյթը ինք իր մէջ ուշադրաւ է, և ասիկա պատիւ պահ տրււմ է ինչ ինչ. Պոյաճեանն անուշին:

Մենք այսօր կ'ապրինք անդիմադրելի պայմաններու մէջ, որ մեր անցեալէն վերածած մէկն մէկ պատառ, մեղի համար թանկ է ու սրբազան: Պոյաճեան, անասնիկ հիշողայք սրբազան հողին վրայ է որ կը կենայ, ու մեղի կը բերէ իր գիւղի անասնոթիւններէն, մարդերէն ու հողերանութենէն շատ թանկագին նշխարներ:

«Հողը» հատորին հեղինակը, որպէս բանաստեղծ տակաւ ծանօթ գէմք մը կը գառնար սփիւռքի մեր գրականութեան մէջ, իր ԱՅԷ և Վերտ հաստաբը, — հրատարակուած մի քանի տարիներ անալ, կը կրէր իր վրայ ոչ միայն բանաստեղծական շնորհքին կնիքը, այլ կ'ուզար մեղի որոշ խորութիւններով, արհամարհելու չափ արուեստին կարգ մը ըմբռնութիւններ:

Պոյաճեան նոյնքան յաջող է իր այս նոր գիրքին մէջ: Պատմելու շնորհք, իր գիւղին, մարդոց, նկարագիրներուն գէմ իր զիրքաւորութեամբ և հոգեբանութիւններ տալու իր կերպով, գինքը կ'ընեն ուշադրաւ մեր նոր գրողներու կարգին:

Գրեթէ տառը էջերու վրայ ինկած մէկ մէկ կտորներ են գիրքը լեցնող պատմումները: Տասնհինգ հատ ընդամենը: Անոնց մէջ երեքը պատկերներ են ուր առարկայացուած է, տարաշխարհի մէջ դառնացած հեղինակին հոգեկան ապրումներ, հողի, տունի և պարտէզներու կարծրով, որոնք սակայն իրեն ըլլալով հանգիստ անպահանջութիւնն են իւրաքանչիւր գեղապագի: Իսկ մնացեալ երկվեցեակ մը կտորները տրուած են պատմութեան ձևով: Կան զուտ պատմականներ, ինչպէս «Փոր Մկո», «Հանիտի», «Սկիւնի», «Մանասի», և ուրիշ ալ պատմութիւններ որոնք ներկայացուած են առանձին կամ նուազ յաջողութիւններով: Ասկի գուր, հաւ կառակ՝ այն հեղին որ ընթերցողինը կ'ըլլայ լայ լեզուի և պատմութիւն երանակին մէջէն, չես հասնիր այն լրութեան որ իւրաքանչիւր պատմութեանը պէտք է ըլլայ: Հերոսները կը գծուին հոն մասնակի դրոշներով ու գիծերով պահարի որպէսութիւն մը թելադրելով ընթերցողինը իր գիւղի կարծես տիպարին իրականացումը, վստակ չի բաւեր այդքանը: Գրական ուրիշ սեռեր

ուրա նման, պատմութեանը ինչ կը պահանջուի կենքի մը ամբողջութեան նոստանումը: Այսինքն, պէտք է արտաքին և ներքին բոլոր մանրամասնութիւնները ներդաշնակորէն ի մի գան և յանգին տրամադիր մը, վերջաւորութեան մը: Այս պահանջը իրմէն անոր համար, որ մենք կը տեսնենք իր մէջ տաղանքը:

Տաղանքաւոր գրող մըն է Պոյաճեան, և ինքզինքը պարտադրող թէ մեր մտածումին և թէ մեր զգացումներուն: Բնութիւնը համակրինք գործին, իր հերոսներուն բնականութեամբ, անկեղծութեամբ, ու ինք այդ կ'ուզեն մտնելու իր պատմութեան խորութեան գրակն շնորհին:

«Հողը» երկու մթնոլորտներու վրայ նետուած կամուրջ մըն է: Անոր բնակիչները հաւատարմապէս կ'ապրին Այնճաթն ու Սուէտիան: Մէկուն համատարած չորութիւնը և անկէ բղիտող դառնութիւնները, իսկ միւսին ամբողջական գեղեցկութիւնները՝ կարօտի համբով: Զկայ կտոր մը ամբողջագրքին մէջ, ուր այդ գուրքնեթաց զինակներուն յիշատակումը եղած ըլլայ: Սակայն բուն նիւթը, որը գրքին վրձնական յաջողութիւններ կ'ապահովէ, և որուն վրայ հեղինակը կը կանգնէ իր արժանիքն չէնքը, հայրենի հողէն է անկէ բղիտող մըթնոլորտով մը, որ հիմա հեռաւոր կարօտի մը հանգամանքը տաած է բախտին մէկ բեռնով:

Այդ հայրենիքը Սուէտիան է, որ հեռու իր ժողովուրդէն, բայց և փապրի անոր զգացումներուն և կարօտներուն մէջ որպէս ոգի ու արպէս անքայքայի գեղեցկութիւն: Այդ գեղեցկութիւնը շեշտ է անուշած կարօտի քան ուղիղութիւնը: Կ'անցնէ զրազէտը իր ապրումներով անհաղձուն յուշերը, ու կ'ուզէ յաւերածացեալ գեղեցկութիւն իրեն, զնիւ իր նոր բնակավայրին, Այնճաթի խեղճութեան առջև: Միայն Սուէտացի մը պիտի ինքնը չափին այն խորութեան անգուշող որ կը բաժնէ Սուէտիոյ հրաշալի կարկանդակները Այնճաթի տափակութիւններէն: Այս վերջնային խեղճութեան ու չորութեան դիմաց դառնութեամբ հասակ առնող իր ապրումներուն ընդմէջէն փապրի գրագէտը բարձունքները Սուէտիոյ իր լեռներին գեղեցկութիւններուն, ու անոնց կարօտով կը հասանցնէ իր «Հողը»:

Յետոյ, այդ երկու միջավայրերուն մէջ ապրած մարդիկը: Անոնք տիպարներ են ընտրուած Սուէտոյ բուն ժողովուրդէն: Զարտուղի, տարօրինակ, բայց և համա-կրանք պարտադրով: Կ'արգացէք զՓոր Մկօան, Վիանիսն, Արմէնի, ու Մանասի պատմութիւնները ու գուցէ պիտի գտնէք գիւղացիներ, իրենց միամտութեամբ, յան-գըգնութեամբ, կծծիութեամբ ու զգացում-ներու պարզութեամբ:

Ամէն իրաւ գրաւէտի նման երիտասարդ այս հեղինակն ալ կը բերէ իր լեզուն իր հետ: Այսինքն Պոյաճեանն գտած է իր միջա-վայրն ու մարդերը հարազատօրէն մար-մնաւորող ոճ մը: Առայգ է ան, երիտասարդ ու համակերպի: Յետոյ կան իր պատկերա-ցութիւնները որոնք այնքան ճշգրիտ են իրենց գիծերով ու գոյներովը, ըլլայ մարդերու, ըլլայ բնութեան գեղեցիկութիւններու առ-թիւ: Ու այս ամէնքը հետաքրքրական պատմամով մը, ուր հերոսները կը խօսին այնքան բնական ու դաշն գիւղի պայրու-մներուն ու միջավայրի հարազատութեան: Ու ասոնք գրաւէտի իր յաջորդական շնորհ-ներն են: Ինչ որ կը պակսի իրեն ոչ թէ գրելու ներկայացնելու, պատմելու, ապ-րուածներ տալու կարողութիւնն է, այլ այն անապարանքը որ կարծես իրեն թոյլ չի տար, աւելի լաւ բռնելու իր տիպարնե-րը, իրենց ամբողջ հոգեբանութեանը մէջ: Կտորներու սկսուածքէն, կամ հերոսներու երեւումէն մինչև հոն ու կը հասնին անոնք թուղթի վրայ, որպէս մշակում, որպէս կառույց, հոգեբանական զարգացումի յաջոր-դականութիւն, և ուրիշ ալ վիճակներու մարմնաւորումին մէջ, Պոյաճեան կը մնայ հաւասար գիծի վրայ, գրական այս տեղը մշակող հեղինակներու քով: Համաստեղին չափ հետաքրքրական չէ անշուշտ: Ոչ ալ անոր չափ գիւղի նկարիչ մը: Սակայն գիտէ ընտրել իր ներքերը անոր պէս ամենէն տիպարայիններէն: Պոյաճեանի և Համաս-տեղի միջև սերտ հանգիստութեան մը բա-ցական, — որ կրնայ գուցէ նշմարուիլ ու-մանց կողմէ — ոչ թէ տաղանդի հարց է, այլ կեցուածքի: Պոյաճեանի գիւղն ու մարդերը մեծ հեռաւորութիւն մը չունին որպէս բարձր ու հոգեբանութիւն Համաս-տեղի գիւղէն ու մարդերէն: Բայց մարդերն ու բարքերը մշակելու իրենց կերպն է որ

աչազան է ու տարբեր: Ուրիշ խօսքով «Հողը»-ին հեղինակը յաջողած է պահել թուղթի վրայ իր գիւղն ու մարդերը այն-պէս ինչպէս որ են անոնք իրենց իսկու-թեանը մէջ: Այսինքն «Հողը» չի հեռանի, ու չի յիշեցներ զինք կանխող ոչ մէկ գիրք, ոչ մէկ հեղինակ: Հոս է անա անոր ինքնատուութիւնը որ իբրև առկի պայման կը պահանջուի ունէ լաւ գրող է մը:

Եւ հաւատամ իր տաղանդին, ու իր ապագայ մեծ իրադարձութիւնուն կը հա-ւաստէր մեր մեծ քննադատը, Օշական: Կամ ապագայ այդ իրադարձութիւնն այս հատորին մէջ Օշականի դատողական նժարին մէջ ծանրութիւն մը կ'առնուի: Անտարակոյտ: Որովհետեւ, գրագէտ մը միշտ իր ունեցա-ծով ու տուածովը միայն պէտք է գրուի քննադատի մը կշիռներն: Եւ ատիկա առանց նկատումի, առանց մանաւանդ պահանջի: Ինչ որ Պոյաճեան տուած է իր այս գիրքով մեզի կը թուի կատարելութեան մօտ իրադարձում մը: Այդ իրադարձումը մեր գրականութեան մէջ պիտի պայծառա-նայ այնքան աւելի՝ որքան Պոյաճեանի գիւղն ու գիւղացին ժամանակի ընթացքին տփուռին մեր իրականութեան ու գրակա-նութեան համար: «Հողը» մեծապէս բախ-տաւորուած է այս արժանիքով: Կ'սկսար-կենք մեր Folklore-ին բերած իր նպաստին: Իրմով պիտի ապրի մեր ժողովուրդի մէկ խմբաւորման հոգեկան խրախուսուկ կառույ-ցը, երբ այդ հայրենազուրկ տարրը ի վեր-ջոյ պիտի մոռնայ իր յաջորդներուն մէջ այն բոլորը, որ կուգար իրեն իր սեպկական հողէն, իբրև աւանդութիւն, իբրև ապրում ու ոգի: Գիրքերը երբեմն աւելի կ'ապրին քան ժողովուրդ մը, նոյնիսկ աւելի քան հայրենիք մը: Իսկ գիտաւթութեամբ պէտք է քայլ քանչէր Պոյաճեան, ու քաղաքացի է իր ժողովուրդին ապագան: Անիկա կանչը-ւած է իր շուրջի մարդերուն, բարքերուն ու տեսարաններուն լրիւ համապատկերը մարմնաւորելու սրբական առաքելութեան: Վասնզի կը խորհնէք թէ «Հողը» տա-կաւին ժուտքն է այն Ամեծ իրադարձում-ներուն որոնք անհրաժեշտ է որ ձգտի այս երիտասարդ հեղինակը:

Ուրեմն՝

«Հող և մարդիկ, հող և հողի հող և հրաշք, Դրականութեան հրաշքին մօտեցող բոլոր Պոյաճեաններուն:

Մուսաղիմ

Պ. ՅՈՒՆԱՊ